

STEPNÍ LOKALITY BÝVALÉHO HRANIČNÍHO PÁSMA

Milada Rigasová, Regionální muzeum Mikulov

Na výhřevných a výsušných stanovištích mírného pásmu střední a západní Evropy nacházíme společenstva, která jsou svojí fyziognomií, floristickým složením a ekologickými nároky podobná společenstvům kontinentálních stepí.

Také příroda Mikulovská je poznamenána přítomností extrémně suchých okrsků teplé oblasti, kde v důsledku deštivého stínu pohoří klesá roční průměrsrázec pod 500 mm a poměry se tak blíží stepnímu pásmu JZ Evropy. Nízká pohoří na Mikulovsku oddělují zhruba Dyjsko-svratecký úval od Vídeňské kotliny.

Z geologického hlediska patří tato pohoří ke karpatské geologické soustavě, k oblasti Jihomoravských Karpat s místními celky - Dunajovické vrchy, Mikulovské vrchy a Valtická pahorkatina.

Sledované stepní lokality leží mezi Novým Přerovem a Valticemi a tvoří dnes už přirozenou hranici s Rakouskem. Jednotlivé lokality se od sebe odlišují rozlohou, geologickým složením podkladu, floristickým složením či stupněm zachovalosti. Všem je však společný, více než čtyři desetiletí trvající, vývoj bez podstatnějšího zásahu lidské ruky, ať už se jedná o zemědělské zásahy, těžbu vápence nebo ničivý účinek turistů. To vše paradoxně, díky bývalému politickému systému, který téměř neprodysně uzavřel území kolem hranic.

Stepním skvostem mezi těmito lokalitami jsou bezpochyby Skalky - vyvýšenina jižně od Sedlece, ke kterému katastrálně také patří. Skalky, stejně jako nedaleký Mušlovský vrch leží na podloží z pískovců a měkkých litavských vápenců. Západně Skalek pramení potok Včelínek, jenž napájí soustavu rybníků mezi Mikulovem a Lednicí. Dále na západ leží Šibeničník a poněkud severozápadně rybník Nový a Tichý ostrov. Ve srovnání s ostatními lokalitami ve sledovaném území jsou Skalky o to cennější, že se jedná o dobře zachovalou, ale zároveň velmi rozsáhlou stepní lokalitu. Její celková rozloha je 67 ha. (Pro srovnání uvádíme rozlohy některých stepních lokalit v okolí - Šibeničník 3,4 ha, Pouzdřany - step 22,5 ha, Svatý Kopeček - 35,9 ha, Děvín 184 ha.) Téměř celé území Skalek je tvořeno travnatou drnovou stepí na převážně černozemním podkladu. Husté trsy trav tvoří např. sveřep vzpřímený (*Bromus erectus*), kostřava walliská (*Festuca valesiaca*), kostřava žlábkatá (*Festuca rupicola*), bojínek tuhý (*Phleum phleoides*), vousatka prstnatá (*Botriochloa ischaemum*), třeslice prostřední (*Briza media*), ovsík vyvýšený (*Arrhenatherum elatius*), ovsík pýřitý (*Helictotrichon pubescens*) i bohaté porosty kavylů - kavyl Ivanův (*Stipa joannis*), kavyl vláskový (*Stipa capillata*), a další stepní druhy trav.

Na travnaté stepi se nachází i množství kvetoucích rostlin. Je zajímavé, že chybí koniklec velkokvětý i hlaváček jarní (*Pulsatilla grandis* i *Adonis vernalis*), přestože na jižních i jihovýchodních svazích i v mnohých mělkých travnatých propadlinách na SV jsou příhodné podmínky. Zato ve velkých počtech je přítomno mnoho chráněných, vzácných a v různém stupni ohrožených druhů stepní kveteny. Jsou to např. zvonek klubkatý (*Campanula glomerata*), zvonek boloňský (*Campanula bononiensis*), černýš rolní (*Melampyrum arvense*), chraťavec rolní (*Knautia arvensis*), zlatovlásek obecný (*Linosyris vulgaris*), hvozdík Pontederův (*Dianthus pontederae*), trýzel šedavý (*Erysimum diffusum*), divizna obecná, d. rakouská, d. švábová (*Verbascum phlomoides*, *V. austriacum*, *V. blattaria*), kozí brada východní i k. b. kyjovitá (*Tragopogon orientalis* i *T. dubius*), oman mečolistý, o. hnidač (*Inula ensifolia*, *I. conyzoides*), zlatobýl obecný (*Solidago virgaurea*), černohlávek obecný i č. velkokvětý (*Prunella vulgaris* i *P. grandiflora*).

Velkou pozornost vyžadují úplně chráněné a navíc silně ohrožené druhy kozinců - k. vičencolistý, k. cizrnový, k. rakouský (*Astragalus onobrychis*, *A. cicer*, *A. austriacus*), kriticky ohrožený huseník chlupatý (*Arabis hirsuta*), modravec chocholatý (*Leopoldia comosa*), sasanka lesní (*Anemone sylvestris*), sinokvět měkký (*Jurinea mollis*) a mnoho dalších.

Velkou ochranu si určitě zaslouží i rozsáhlá lokalita se sněženkou podsněžníkem (*Galanthus nivalis*) na SV okraji Skalky. Menší lokalita těchto úplně chráněných a zároveň silně ohrožených rostlin je i v lesíku na JZ úpatí Skalky. Na stejně lokalitě roste ve větším počtu i křivatec žlutý (*Gagea lutea*) a prvosenka jarní (*Primula veris*).

Rozsáhlé vrcholové plató tvoří travnatá květnatá step. Kromě množství už výše zmíněných rostlin je pro ni příznačná přítomnost většího počtu solitérních keřů hlohu jednosemenného (*Crataegus monogyna*), výrazné zastoupení pupavy prostřední (*Carlina intermedialis*) a různých druhů záraz. V pozdním létě a na podzim zde převažují žebřice pyrenejská (*Libanotis pyrenaica*) smldník alsaský a s. jelení (*Peucedanum alsaticum* a *P. cervaria*), sesel fenyklový a s. roční (*Seseli hippomarathrum* a *S. annuum*).

Celý severní svah je tvoren drnovou stepí s ojedinělými křovinami. Na SZ je pak mnoho už zmíněných rozsáhlých terénních propadlin, které hostí např. bělozářku větvitou (*Anthicum ramosum*), česnek žlutý a č. chlumní (*Allium flavum* a *A. senescens*), řepák lékařský (*Agrimonia eupatoria*), blešník úplaviceň (*Pulicaria dysenterica*).

Skalnatá vápencová step není tak dobré vyvinuta jako na centrální Pálavě. Je omezena na okraje nesčetných bývalých lomů. V minulosti se zde těžil stavební kámen, na některých místech vystupují i pískovce s typickou deskovitou odlučností. Vznikly tak charakteristické skalní propadliny, dávající název celému území - Skalky. Dnes jsou dna propadlin pokryta víceméně souvislou vrstvou drnové stepi a jejich svahy jsou zpevněny křovinami, z nichž se nejčastěji vyskytují slivoň mahalebka (*Prunus mahaleb*), ptačí zob obecný (*Ligustrum vulgare*) řešetlák počistivý (*Rhamnus cathartica*), svída krvavá (*Cornus sanguinea*). Jsou tu však přítomny i vzácnější druhy keřů např. svída dřín (*Cornus mas*), kalina tušalaj (*Viburnum lantana*), zimoslez kozí list (*Lonicera caprifolia*), plamének plotní (*Clematis vitalba*), nebo vrba jíva (*Salix caprea*).

Se skalnatou stepí se můžeme setkat ještě na severním a jižním okraji vrcholového plató. Vápencový podklad tu místy vystupuje na povrch nevelkými balvany. Jejich povrch je procesem krasovění proděravěn v typické škrapy, které s okolními mělkými půdními lemy a už zmíněnými skalnatými okraji bývalých lomů hostí množství rostlinných zástupců skalnaté stepi. V jarním aspektu zde vykvétá křivatec maličký (*Gagea pumila*), později kuřička svazčitá (*Minuartia fastigiata*), devaterník velkokvětý (*Helianthemum grandiflorum*), tařinka chlumní (*Alyssum montanum*), rozchodník bílý a r. prudký (*Sedum album* a *S. acre*), rozchodníkovec žlutokvětý (*Hylotelephium maximum*), krvavec menší (*Poterium minor*), ožanka kalamandra i o. horská (*Teucrium chamaedrys* i *T. montana*), mochna písečná i m. sedmilistá (*Potentilla arenaria* a *P. heptaphylla*), štírovník růžkatý i š. Borbásův (*Lotus corniculatus* i *L. borbasii*), lipnice bádenská (*Poa badensis*), len tenkolistý (*Linum tenuifolium*). Je zajímavé, že chybí kosatec písečný a k. nízký (*Iris arenaria* a *Iris pumila*).

Rozhodující a velmi poučné jesrovnání s územím na rakouské straně Skalky. Rakouské území je po celé délce intenzivně

zemědělsky obdělávané. Step zde zůstala zachována jen na malých fragmentech na J, JZ a opuštěných úhorech na JV, kam se po letech vrací stepní flora. Na stepních remízkách bývalých polí jsem zde kromě běžných stepních rostlin našla např. hrachor širolistý (*Lathyrus latifolius*), čilimník rakouský (*Chamaecytisus austriacus*), len chlupatý (*Linum hirsutum*), vícenec písečný (*Onobrychis arenaria*).

Hranice mezi naším a rakouským územím je velmi ostrá a zvlášť v době plného květu stepi dostatečně výmluvná. Vzhledem ke změně v nazírání na ekologické problémy je velká naděje, že rozsáhlé stepní území Skalky zůstane zachováno. Mnohé pro jeho záchranu bylo už učiněno (schválení návrhu na začlenění Skalky do rozšířené CHKO Pálava je snad již otázkou velmi krátké doby). K ochraně lokality přispěje pravděpodobně i její poloha na samých hranicích s Rakouskem a trvalá přítomnost pohraniční policie.

Správa CHKO Pálava usiluje o vybudování ekologického centra v zámečku na Tichém ostrově. K záchráně lokality směřovala i "ekologická akce Skalky", která měla být prvním krůčkem k regulované ochraně tohoto vzácného území. Uzavření hraničního pásma mělo totiž i své negativní stránky. Kromě neregulovaného šíření náletových dřevin a tím ústupem stepního prostoru to byla i nekontrolovatelná destruktivní činnost vojenské posádky. Ta do skalních propadlin "uklízela" ženijní materiál, jenž zbyl při stavbě železné opony. Za čtyři desetiletí se ho tu našetřilo mnoho tun. Ostatní stepní lokality bývalého hraničního pásma t.j. Langewart - Nový Přerov, Šibeničník - Mikulov, Rajsna - Valtice jsou mnohem menší než Skalky cca od 1 do 4 ha.

Na západním okraji Dunajovických vrchů jižně Nového Přerova leží táhlý kopec zvaný Langewart. Jedná se o zbytky travnaté stepi se vzácnými druhy trav např. kavyl Ivanův a k. vláskový (*Stipa joannis* a *S. capillata*), ovsíř luční (*Helictotrichon pratense*), strdivka brvitá (*Melica ciliata*), a další. Z ostatních rostlin jsou to chráněné a v různém stupni ohrožené druhy např. chrpa Triumfetihó (*Cyanus triumphettii*), bělozářka větvitá (*Anthericum ramosum*), oman - oko Kristovo (*Inula oculus-christi*), hlaváček jarní (*Adonanthe vernalis*), kosatec nízký (*Iris pumila*), sinokvět měkký (*Jurinea mollis*), ožanka kalamandra i o. horská (*Teucrium chamaedrys*, *T. montanum*) zvonek klubkatý (*Campanula glomerata*), modravec hroznatý (*Leopoldia comosa*), žluťucha menší (*Thalictrum minus*), tužebník obecný (*Filipendula vulgaris*), tařice horská (*Alyssum montanum*), úročník bolhoj (*Anthyllis vulneraria*), a další. I na této lokalitě se bohužel projevila negativní stránka uzavření hranic. Step je omezena jen na vrcholové pláň a nevelký svah na severu. Většina kopce z české strany je zarostlá náletovými dřevinami, hlavně trnovník akát (*Robinia pseudoacacia*) a pajasan žlaznatý (*Ailanthus altissima*). Z jižní t.j. rakouské strany je lokalita zničena lomem. Ochranařská péče o toto území je nutná.

Rajsna, nevelká travnatá step uzavřená do neudržovaného lesíka s množstvím náletových dřevin, leží na západním okraji Valtických vrchů, západně od Valtic. Množství zajímavých rostlin roste i na okrajích cest, tvořící společnou hranici s Rakouskem. Přestože se jedná o nevelkou lokalitu o rozloze cca 1 ha, setkáme se zde s velkým množstvím rostlin. Ze stepních trav tu rostou strdivka sedmihradská (*Melica transsilvanica*), kostřavice bezosinná (*Bromopsis inernis*), třeslice ptostřední (*Briza media*), vzácné kavky k. Ivanův i k. vláskový (*Stipa joannis* i *S. capillata*) a další.

Z kvetoucích rostlin jsou to např. kozinec vičencolistý (*Astragalus onobrychis*), silná populace hlaváčku jarního (*Adonanthe vernalis*), bažanka vejčitá (*Mercurialis ovata*), zvonek kopřivilistý, z. bolónský a z. broskvolistý (*Campanula trachelium*, *c. bononiensis* a *c. persicifolia*), pryšec mnohobarevný a p. prutnatý (*Tithymalus polychromus* a *T. virgata*), devaterník velkokvětý (*Helianthemum grandiflorum*), řepík lékařský (*Agrimonia eupatoria*), jetel podhorní, j. válcovitý, j. chlumní (*Trifolium alpestre*, *T. rubens*, *T. montana*), rozrazil rezekvítek, r. vídeňský, r. ožankový (*Veronica chamaedrys*, *V. vindobonensis*, *V. teucrium*), bělozářka větvitá (*Anthericum ramosum*), oman mečolistý (*Inula hirta*). Vzhledem k přítomnosti velkého množství chráněných, vzácných a v různém stupni ohrožených rostlin je nutná ochrana lokality.

Šibeničník, nejjížnější výběžek Pálavy, se nachází jižně od Mikulova na samé hranici s Rakouskem. Na JZ leží rybník stejně jména napájen Mikulovským potokem. Jedná se o velmi zachovalou a botaniky často navštěvovanou lokalitu. Od roku 1946 je Šibeničník státní přírodní rezervací. Lokalita je cenná především z hlediska výskytu rostlin skalní, drnové a travnaté vápencové stepi. Zvláštností je výskyt prýše Seguierova (*Tithymalus seguieriana*), který zde má jedinou Pálavskou lokalitu a zejména trávy ovšem stepního (*Helictotrichon desertorum*), se kterou se jinde na Moravě nesetkáme. Za zmínku však stojí i mimořádně silná populace hlaváčku jarního (*Adonanthe vernalis*), vzácné druhy kozinců - k. vicenčolistý, k. rakouský (*Astragalus onobrychis* a *A. austriacus*), sinokvět měkký (*Jurinea mollis*). Bohužel i na Šibeničníku se začíná projevovat negativní vliv náletových dřevin. Během let došlo ke značnému rozšíření pajasanu žlaznatého (*Ailanthus altissima*) a trnovníku akátu (*Robinia pseudo-acacia*).

Obr. 1. Rozsáhlá travnatá step Sedlec - Skalky.

Obr. 2. Charakteristické terénní propadliny v místech bývalých lomů.